

PRŮZKUM SUTERÉNU DOMŮ ČP. 28 A 29 V MLADÉ BOLESLAVI

PŘÍSPĚVEK KE STAVEBNÍMU VÝVOJI MĚSTSKÉHO DOMU A PARCELACI VE STŘEDOVĚKU

EVA VYLETOVÁ

Středověké město Mladá Boleslav bylo vysazeno na ostrožně na ploše bývalého přemyslovského hradiště v roce 1334 Janem Ješkem z Michalovic jako poddanské město nymburským právem. O zástavbě náměstí z doby po založení města mnoho nevíme. V literatuře se uvádí, že zástavba byla převážně dřevěná. Rovněž se předpokládá, že zděná jádra domů zachovaná ve sklepech, jsou zřejmě až pozdně gotického původu.¹⁾ Jednou z otázek, které nebyla zatím věnována hlubší pozornost, je parcelace náměstí. Vzhledem k absenci zděných konstrukcí městských domů z doby po vysazení města se v dosavadních úvahách vycházelo především z dochovaných zděných jader pozdně gotického původu a s nimi se částečně ztotožňovala i původní parcelace. Přetrvával tak názor, že úzké parcely kolem 8 metrů jsou převážně středověkého původu.²⁾ Šířka parcel v prostoru náměstí se pohybuje od 6–8 metrů až po parcely o šířce zhruba dvojnásobné, kolem 16 metrů. K uvedenému období rovněž nemáme k dispozici archivní zprávy. Nejstarší městská kniha „Kniha smluv rozličných“ pochází z roku 1471. Určitým vodítkem k úvahám o původní parcelaci však mohou být pozdější archivní zprávy, které v některých případech nepřímou o původní parcelaci vypovídají. Ve čtyřech případech je u domů na náměstí archivně doloženo, že v průběhu 1. poloviny 16. století nebo těsně po ní došlo k rozdělení původně jednoho objektu mezi dva majitele, respektive odkoupení poloviny domu dalším majitelem.³⁾ Závěry souběžně prováděného průzkumu suterénu pak v několika dalších případech tomuto vývoji rovněž nasvědčují. Jedním z nich, kde lze provázat stavebního vývoje v období středověku v suterénech sledovat, jsou domy čp. 28 a 29.

DOMY ČP. 28 A 29

Domy čp. 28 a 29 stojí na jihovýchodní straně náměstí. Šířka parcely každého z domů je 8 metrů. Průčelí, která vznikla v souvislosti se zastavěním podloubí v závěru 19. století, dosud skrývají v přední části přízemí za bývalým podloubím převýšené prostory síní s odlišně výškově uspořádanými zadními trakty. Základ tohoto prostorového uspořádání domů má původ ve středověkém období

Obr. 1: Mladá Boleslav, císařský otisk mapy stabilního katastru z roku 1842 – detail jižní strany Staroměstského náměstí. Dům čp. 28 stojí na parcele č. 74, dům čp. 29 na parcele č. 73 (Ústřední archiv zeměměřičství a katastru).

a je i přes mladší přestavby u řady domů Staroměstského náměstí stále čitelný.

Dům čp. 29 je podsklepen v celém rozsahu půdorysu, dům čp. 28 pouze pod přední částí. Podsklepen je i prostor bývalého podloubí, z něhož se sestupuje do několika sklepů spodního suterénu tesařského ve skále. Sklepy obou domů mají zachovány vstupní šíje z náměstí.

Nejstarší zjištěné archivní údaje o majitelích obou domů pocházejí až ze 16. století, kdy byly oba domy již vedeny samostatně. Dům čp. 28 vlastnil před rokem 1535 Václav Vlach, mezi lety 1535 a 1540 M. Jan Lékař. V té době je uváděna cena domu 500 kop míšeňských grošů. V roce 1569 vzrostla cena domu na dvojnásobek. Ve zprávě o dědictví z roku 1617 je uváděn dům na Starém Městě s pivovarem odhadnutý na 1200 kop míšeňských grošů. Nejstarší zmínky k domu čp. 29 pochází z roku 1529, kdy se uvádí majitel Vaněk Kovář. Od roku 1565 po celá 70. i 80. léta probíhaly splátky na dům a jeho cena 500 kop míšeňských tak zůstávala beze změny. Po třicetileté válce je dům zapsán jako zbořeníště.⁴⁾ Důležitým zdrojem informací o stavební podobě domů před

1) D. Líbal – L. Lancinger, Mladá Boleslav, historické jádro města. Stavebněhistorický průzkum. Praha: SÚRPMO 1960.

2) To se týká i domu čp. 29, u něhož se uvádí, že byl vystavěn na středověké hloubkové parcele, in: D. Líbal – L. Lancinger, o. c. v pozn. 1.

3) Tamtéž.

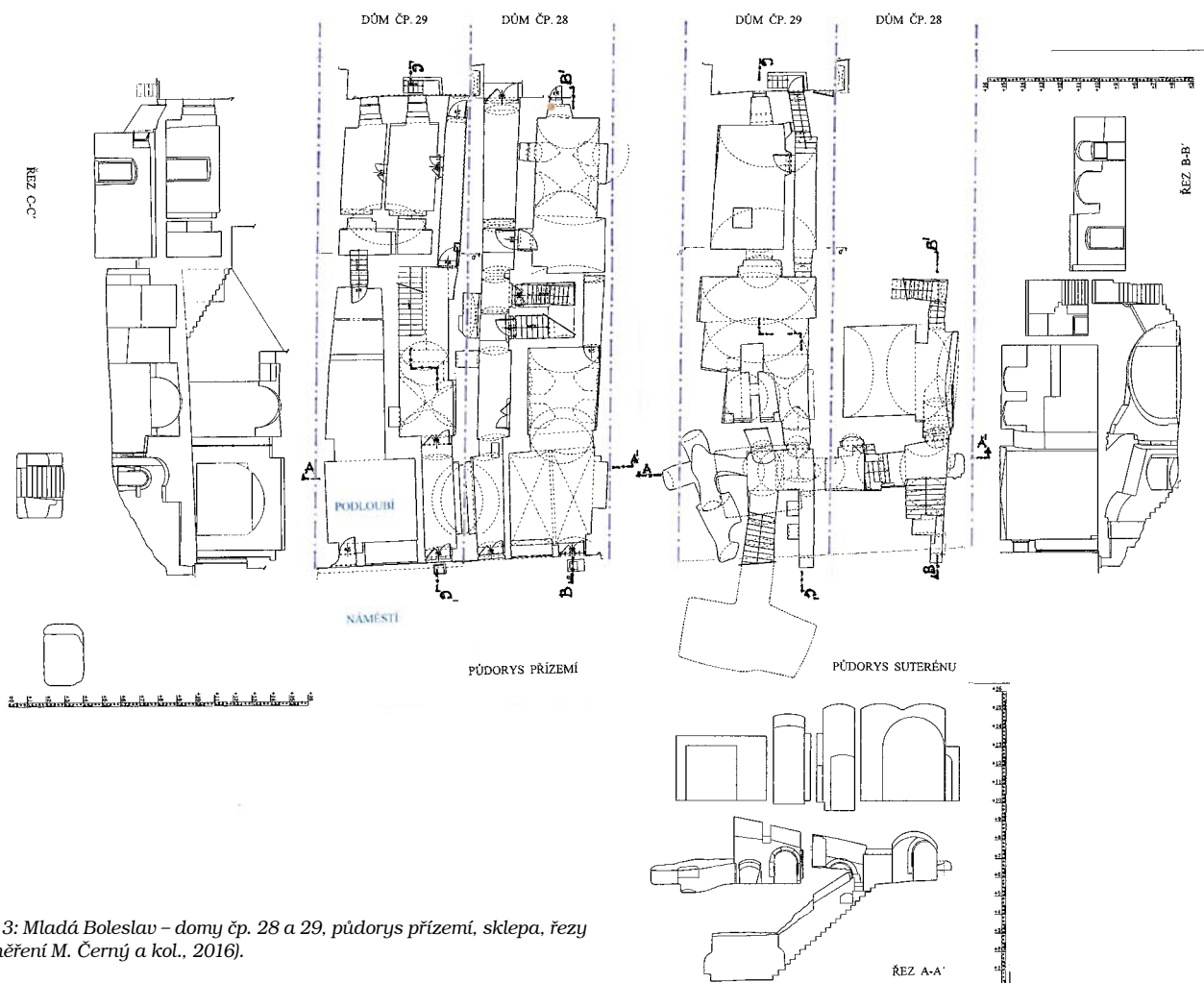
4) A. Nachtmannová, Mladá Boleslav – domy čp. 27, 28, 29. Archivní průzkum, nevydaný rkp. 2016; Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Mladá Boleslav, fond Archiv města Mladá Boleslav, kniha č. Bb5, s. 187 /F29/; Bb12, s. 53; Bb10, s. 101, 171 /J1/; Bb10, E12, s. 100; další údaje čerpány z poznámek K. Šeráka (pozůstalost K. Šeráka, kart.D3, fond není zpracován).

Obr. 2: Mladá Boleslav, pohled na jižní frontu náměstí. Domy čp. 28 a 29 stojící uprostřed mají poloviční šířku průčelí ve srovnání s oběma sousedními domy čp. 27 (dům vpravo) a čp. 30 (dům vlevo). Rozdíl v šířce průčelí není náhodný, jak ukázal průzkum (všechny snímky E. Vyletové, není-li uvedeno jinak).

zastavěním podloubí jsou stavební plány ze 70. a 80. let 19. století. Archivní zprávy zmiňují existenci vstupní šíje z náměstí ještě v 70. letech 19. století. V protokolu z roku 1875 se mimo jiné uvádí, že majitel domu čp. 29 žádá o povolení odstranění „výzděnků“ pro dveře do sklepa včetně 4 stupňů z náměstí a nahrazení ležatými železnými dveřmi (poklopm).⁵⁾

5) SOKA Mladá Boleslav, fond Archiv města Mladá Boleslav.

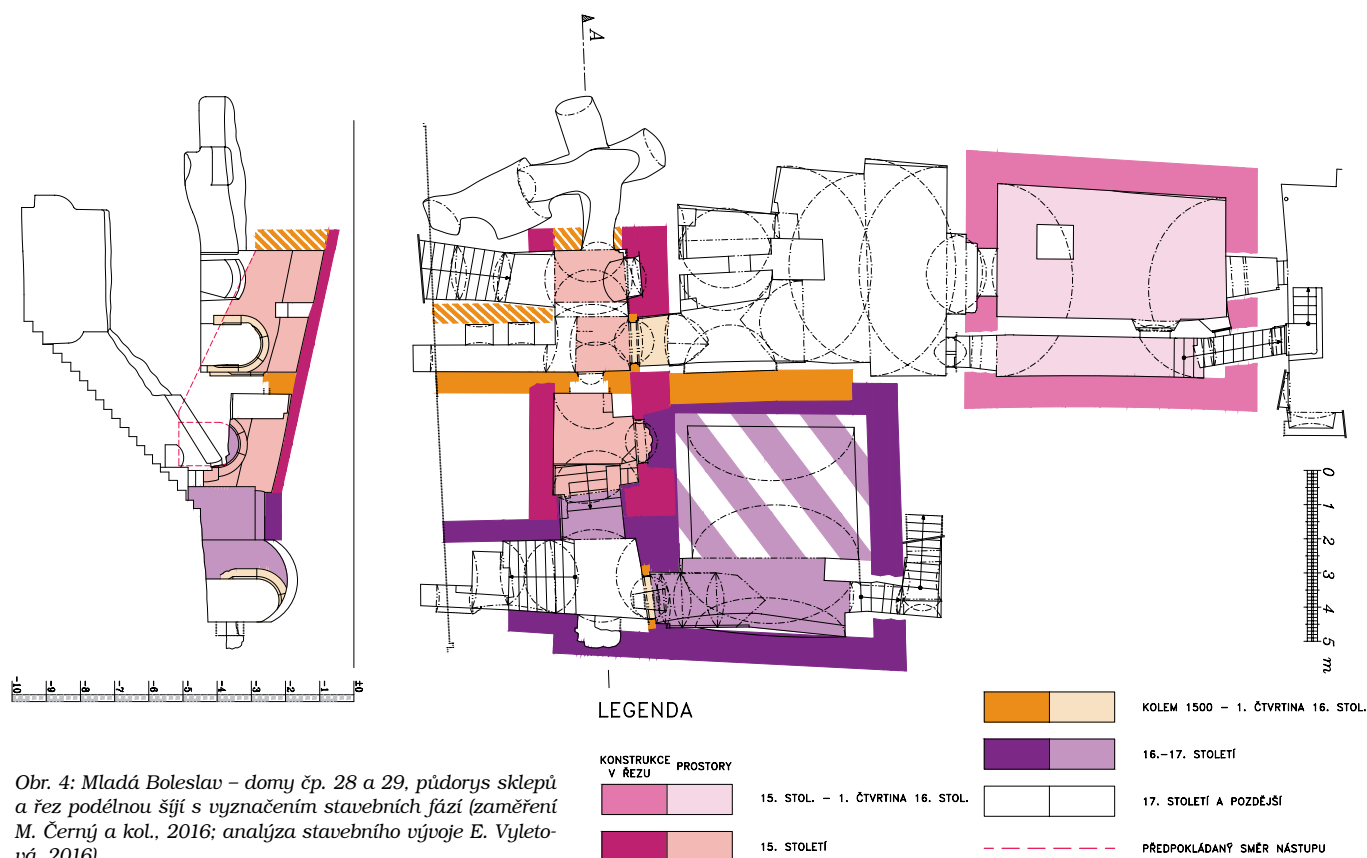
Obr. 3: Mladá Boleslav – domy čp. 28 a 29, půdorys přízemí, sklepa, řezy (zaměření M. Černý a kol., 2016).

ROZBOR SUTERÉNU

Prostory pod bývalým podloubím se vstupními šíjemi z náměstí

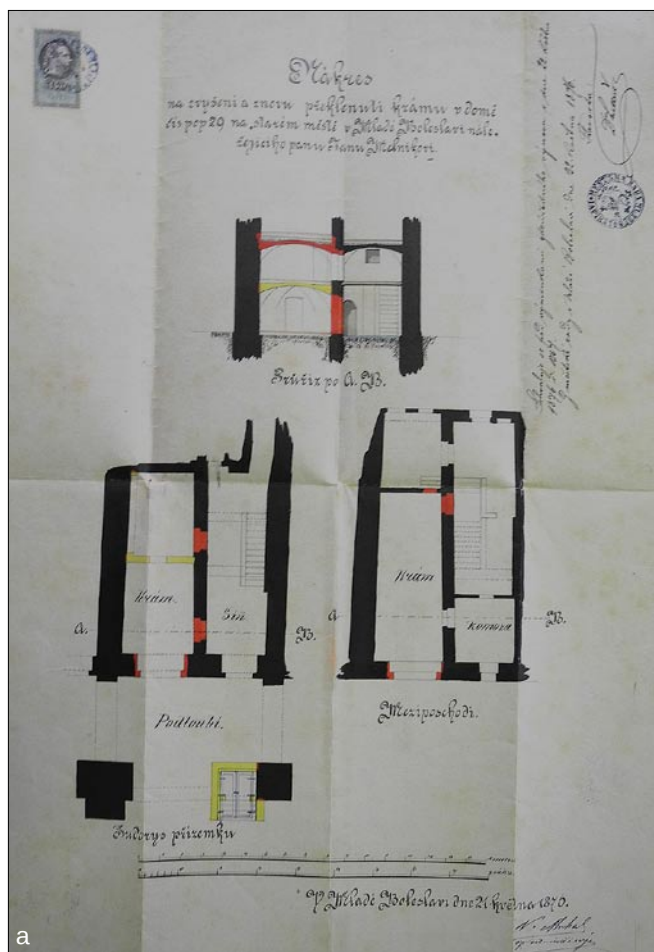
K osvětlení stavebního vývoje v období středověku a raného novověku musíme sestoupit do podzemí, konkrétně do prostoru pod bývalým podloubím, kde jsou vzájemné prostorové, funkční a konstrukční návaznosti jednotlivých etap dobře čitelné.⁶⁾ Ve stěně za bývalým podloubím jsou v úrovni suterénu umístěny tři portály. Všechny tři portály se obracejí čelem do prostoru pod bývalým podloubím. Dva z nich, vedoucí do sklepů pod oběma domy, jsou dosud funkční. Třetí portál mezi nimi je zaslepen. Tento portál se nachází pod půdorysem dnešního domu čp. 28 těsně při dělicí stěně s čp. 29. Portály jsou vzájemně mírně výškově posunuty. Nejníže je umístěn zaslepený portál uprostřed.

6) Nezbytným podkladem pro jejich interpretaci bylo geodetické zaměření. V současné době jsou prostory stavebně odděleny a vzájemnou provázanost dnes oddělených prostor i návaznosti dalších konstrukcí prokázalo až zaměření.

Vrchol jeho oblouku je o 0,6 m níž než vrchol oblouku portálu do sklepa pod čp. 29 a o 1,2 m níž než vrchol portálu do sklepa pod čp. 28. Zaslepený portál je půlkruhový s okosenou hranou (šířka okosení je 8 cm). Z portálu zůstala viditelná pouze horní část oblouku a horní kvádr pravého ostění. Zbývající část portálu byla zakryta přizdřenými konstrukcemi souvisejícími s hloubením spodního patra suterénu ve skalním podloží. Ačkoliv je portál umístěn pod půdorysem domu čp. 28 a s ním dnes i funkčně propojený, z rozboru konstrukcí je zřejmé, že byl v minulosti funkčně propojen se suterénem dnešního domu čp. 29. Před portály do obou sklepů probíhá podélně orientovaný prostor se stoupající klenbou směrem k výše položenému portálu do sklepa pod čp. 29. Tento prostor, který bychom mohli nazvat podélně orientovanou sklepní šjí, zasahuje zhruba polovinou délky pod podloubí každého z domů. Jeho celková délka je 7 m. Do tohoto prostoru se kolmo napojuje vstupní šje z náměstí umístěná na osu portálu do sklepa pod čp. 29. V její jižní stěně probíhající v linii parcelní stěny mezi čp. 28 a 29 je umístěn pozdně gotický portál, který propojoval obě části prostoru se stoupající klenbou a umožňoval tak i po výstavbě kolmé vstupní šje přístup ke spodnímu portálu. Portál v dělicí stěně je pískovcový půlkruhový s okosenou hranou vybíhající z oblých patiček a je obrácen lícem do prostoru pod čp. 29. Má zachován původní pískovcový práh, který vystupuje o celou svoji výšku nad současnou úroveň podlahy. Ostění je tvořeno stojkami provedenými z jednoho kusu, oblouk je složen ze dvou dílů. V patě oblouku je pravé ostění zavázáno do zdiva. Situace u levého ostění je složitější. Část stěny v šířce 0,5 m mezi portálem a čelní stěnou sklepa je vyzděna s použitím kvádrů nebo jejich částí tvořících nároží, k němuž je ostění výše zmiňovaného portálu přisa-

zeno. Toto zdivo je k čelní stěně sklepa přizdřeno na spáru a přiléhá k pravé stojce portálu do sklepa pod čp. 29. Pískovcový portál do sklepa pod čp. 29 má výškově rozdílně osazené stojky i patu oblouku. Pata pravé stojky je osazena o 20 cm níž než levé. Oblouk složený ze tří částí i obě stojky mají okosené hrany, vybíhající podle lépe dochovaného detailu pravé stojky pravděpodobně z trojúhelných patiček. Původ rozdílného výškového osazení stojek není zcela zřejmý. Jednou z možných variant je, že portál byl sesazen z druhotně použitých prvků ostění. Je však otázkou, zda důvodem k rozdílnému výškovému osazení stojek nemohlo být i přizpůsobení se skalnímu podloží, které ve směru stoupající šje rovněž výrazně stoupá. Vedle portálu je ve stěně prolomen vstup do spodního sklepa tesaného ve skále pod půdorysem domu čp. 29 (v době průzkumu nepřístupný). V čele šje směrem k čp. 30 je prolomen další vstup do trojice menších lochů, které vyplnily zbývající volný prostor pod bývalým podloubím a patří v rámci suterénu zřejmě k nejmladší vývojové fázi. V nároží obou popisovaných vstupů je viditelný skalní blok, který sahá až do výšky jejich záklenku. Na straně protilehlé k čelní stěně sklepa se z původních konstrukcí zachovala pouze jižní stěna kolmé šje z náměstí. Tato šje byla na opačné straně zúžena o přizdívku a přezděno bylo i její čelo a část klenby před ní. Návaznost konstrukcí s podélnou šjí tak není v místě klenby ověřitelná. Otázkou je původ pískovcového ostění s částí oblouku, který byl v čele nástupu patrně osazen druhotně. Čelo nástupu bylo zřejmě přezděno v souvislosti se zřízením přístupu do spodního sklepa tesaného ve skále pod náměstím. Přístup do spodního suterénu, jehož stěny i segmentová klenba jsou vyzděny z cihel, zaujímá v podstatě celou zbývající část této strany.

Obr. 5: Mladá Boleslav – dům čp. 29: a – plán z roku 1876 se zakreslením navržených stavebních úprav v přízemí a mezipatře. U pilíře podloubí je zakreslen objekt kryjící vyústění sklepní šíje, který je podle žluté barvy navržen k odstranění. Požadavek jeho odstranění včetně čtyř schodů z náměstí a nahrazení ležatými železnými dveřmi se rovněž uvádí v písemné žádosti v roce 1875; b – pohled na průčelí domu čp. 29 před zastavěním podloubí na plánu z roku 1885 (výřez). V pravé části podloubí je zobrazen objekt kryjící nástup na schodišťovou šíji (SOKA Mladá Boleslav, o. c. v pozn. 5).

Podélné šíji se stoupající klenbou náleží i později stavebně oddělená část situovaná pod domem čp. 28. Klenba vyžděná z nepravidelných lomových kvádrů je podle zaměření průběžná v obou částech. Lokálně byla narušena v návaznosti na vloženou cihelnou konstrukci v nároží. Její pata je nasazena zhruba v úrovni vrcholu oblouku spodního portálu a podle návaznosti zdiva se jeví s ním pravděpodobně současná. Nálezovou situaci však znejasňuje malta částečně překrývající povrch zdiva. Protilehlá podélná stěna vynášející stoupající klenbu je vyžděná z hrubě přitesávaných kvádrů kladených přibližně do rádek. Zdivo této stěny zabíhá pod přízdívku dělicí stěny s portálem mezi čp. 28 a 29. Z původní stěny uzavírající šíji ve spodní části se zachoval pouze výběh zdiva v úrovni schodišťových stupňů o šířce cca 0,8 m, který je s podélnou stěnou provázán. Nad touto úrovní byla stěna přezděna v souvislosti s prolomením průchodu ze sousedního prostoru. Upravován byl i úsek stěny přiléhající k čelní stěně sklepa. Průchod byl zřízen v souvislosti s hloubením spodního sklepa ve skalním podloží a zpřístupněním ze suterénu domu čp. 28. Konstrukce cihelné segmentové klenby nad schodištěm sestupujícím do spodního sklepa tesařského ve skále zakryla nejen portál v čelní stěně, ale i portál směrem k čp. 29.

Z hlediska stavebního vývoje je podstatná otázka přístupu ke sklepní šíji v první fázi její existence. Ten bychom logicky očekávali v horním čele směrem k čp. 30.

Zdivo z lomového kamene, které čelo vyplňuje, se podle vizuálního ohledání na místě jeví vůči klenbě spíše jako druhotná zazdívka. Jednoznačně to však prokázáno nebylo. Vztah klenby a zdiva čela sondážně ověřován nebyl. Další důležitou otázkou je vztah konstrukcí podélné šíje k čelní stěně sklepa. Ani v tomto případě není odpověď jednoznačná. Společný původ klenby s čelní stěnou sklepa je ale pravděpodobný.

Zbývající část prostoru pod podloubím domu čp. 28 zaujímá kolmá vstupní šíje ke sklepu umístěnému pod přední částí domu. Portál do sklepa je situován při nároží s parcelní stěnou domu čp. 27 a je obrácen jako v obou předchozích případech lícem ke vstupní šíji. Je půlkruhový s okosenou hranou vycházející z trojúhelných patiček (šířka okosení je 10 cm). Úroveň podlahy je asi o 40 cm nižší než pata stojky. Kolmá vstupní šíje však není umístěna na jeho osu a má oproti portálu šířku téměř dvojnásobnou kolem 2,5 metru, což je šířka ve srovnání s dalšími příklady ve městě nadprůměrná. Vysvětlením neobvyklé šířky může být skutečnost, že se přizpůsobila již existujícím konstrukcím, respektive stěně, která uzavírala prostor podélné šíje se stoupající klenbou. Interpretace nálezové situace čelní stěny s vstupním portálem do sklepa však není bez hloubkového průzkumu zcela jasná. Líc stěny, který má mírně zešíklý průběh, je zřejmě podle částečně prosvítajícího obrysu zdiva pod omítkou vyžděný

Obr. 6: Mladá Boleslav – dům čp. 28, suterén, prostor pod bývalým podloubím: a – průhled druhotně prolomeným průchodem do prostoru podélné šíje. Vpravo je viditelná část oblouku zaslepeného pískovcového portálu náležející nejstarší fázi. Vlevo v horní části kolmé stěny se slabě rýsuje obrys zazdívky bývalého vstupu propojující obě části podélné šíje. Přístup do spodního sklepa tesaného ve skále s cihelnou segmentovou klenbou byl realizován po zrušení výše uvedených vstupů a připojení k domu čp. 28; b – detail ostění portálu.

z cihel. Pod vrcholem klenby je patrné vyčnívající torzo zdiva neznámého původu. Více stavebních fází obsahuje zřejmě i kolmá vstupní šíje sklenutá ve spodní a střední části dvěma odlišnými klenbami s výškově odsazenými čely. Bližší vysvětlení situace znejasňuje souvislá vrstva omítky. Jižní stěna šíje s náběhem klenby zakrývá pravou část ostění portálu a lze tak usuzovat, že byla druhotně přizděna. Ve spodní části této stěny je navíc patrný obrys zaslepeného výklenku (či vynášecího pasu?) o šířce kolem 1,2 m a záklenkem ve výšce asi 1 metr nad současnou podlahou, za nímž je částečně viditelná destrukce zdiva uvnitř stěny.⁷⁾ Horní část vstupní šíje byla upravena v souvislosti se zastavěním podloubí.

Sklep pod domem čp. 28

Ze sklepní šíje se výše uvedeným portálem vstupuje do jediného sklepa situovaného pod stávajícím domem čp. 28. Sklep má podélnou orientaci o šířce 6,5 m a hloubce 5,5 m. Špaleta vstupu má v horní části zachován původní větrací otvor z bývalého podloubí. Sklep je zaklenut valenou klenbou se stlačeným obloukem s vrcholnicí rovnoběžnou s průčelím. Orientace klenby, která reaguje na půdorysné rozměry s větším šířkovým rozměrem oproti hloubkovému, je u sklepů v rámci sledovaného období neobvyklá. Klenba byla podklenuta novou konstrukcí z cihel, podle viditelné části je její původní zdivo z pískovce. Vzhledem k tomu, že klenba je nyní zakryta cihelnou

konstrukcí, nelze ověřit její vztah k obvodovým stěnám, zejména k dělicí stěně s čp. 29. Z původních konstrukcí sklepa zůstala viditelná pouze dělicí stěna s čp. 27 s navazující částí klenby a špaletou vstupu. Zdivo této stěny se směrem dolů viditelně rozšiřuje a bylo zřejmě v několika fázích upravováno. Nasvědčuje tomu svislá spára, která odděluje přízdívku z větších pravidelnějších kvádrů od lomového zdiva. V horní ustoupené části stěny je zřejmě viditelné původní zdivo z lomového pískovce. Stávající vstup zevnitř objektu je druhotný a souvisí s přestavbou v 80. letech 19. století. Ve zdivu pilíře schodiště byly druhotně užity kamenické prvky.

Sklepy pod domem čp. 29

Zadní část suterénu pod domem čp. 29 zaujímá prostor, který lze ztotožnit se zadní zděnou komorou respektive komorovým dílem. Jeho vnější šířka (při předpokládané síle zdi kolem 1 metru) dosahuje zhruba 7,5 m a blíží se tak šířce parcely stávajícího domu čp. 29, která je 8 m. Vzdálenost čelní stěny sklepa od původního průčelí (tj. bez podloubí) je 10 m. Prostor je sklenut valenou klenbou s vrcholnicí ve směru hloubkové osy domu. Klenba je z větší části zakrytá omítkou, podle viditelných míst je zděná z pískovce. V části obvodové stěny, která se směrem ke dvoru lehce rozšiřuje, a předstupuje tak před líc klenby, se již uplatňuje skalní podloží. Podlaha zadního sklepa má úroveň o 0,8 m níž než podlaha předního sklepa v místě vstupu z podloubí. Prostor je osvětlen ze dvora okenní špaletou, jejíž ostění vyzděné z cihel je vůči obvodové stěně druhotné. Při parcelní stěně s čp. 28 byla z prostoru zadního sklepa druhotně vyčleněna úzká chodba, která umožňuje průchod ze dvora do sklepů pod přední částí domu. V čelní stěně byl prostup prolomen při patě klenby a nese zřetelné známky druhotného zásahu do zdiva. Ostění obrácené do prostoru předního sklepa je částečně složeno z druhotně použitých prvků a částečně dozděno cihlami. Jedna ze stojek i tři části ostění oblou-

7) Stěna byla zřejmě opatřena přízdívkou v souvislosti s vložením klenby. Je otázkou, zda úpravy této stěny nemohou souviset i se stavebními úpravami sousedního domu, konkrétně s podélným prostorem pod bývalým podloubím, jehož půdorys předstupuje zhruba o 1 m ve směru k čp. 28 oproti sklepu za ním.

Obr. 7: Mladá Boleslav – dům čp. 29, suterén, prostor pod bývalým podloubím: a – pohled z podélné šje směrem k portálu v dělicí stěně s čp. 28. Vlevo je portál do sklepa pod čp. 29, vpravo ústí kolmá šje. Klenba z lomového pískovce byla při ústí kolmé šje dodatečně přezděna; b – detail patičky ostění portálu v dělicí stěně s čp. 28; c – pohled ze sklepa ke kolmé šji z náměstí, jejíž čelo bylo přezděno zřejmě v souvislosti se zřízením nástupu do spodního sklepa tesaného ve skále; d – portál do sklepa pod čp. 29; e – pohled do čela podélné šje se vstupy do spodních lochů. Zcela vpravo viditelná část ostění portálu do sklepa pod čp. 29 (foto J. Veselý, 2016).

ku mají okosenou hranu, u stojky s patrným náběhem ve tvaru trojúhelné patičky. Ostění jsou osazena obráceně s okosenou hranou dovnitř špalety. U druhé ze stojek není okosená hrana viditelná. Podle dochovaného torza měla špaleta překlad z dřevěných trámů. Přístup ze dvora do sklepů vznikl nejspíše v souvislosti se zrušením přímého vstupu z přízemí a dnes slouží jako jediný přístup do suterénu. Podle obdélného lištového portálu v dělicí stěně lze výstavbu chodby datovat do 18. století. Podstatná je však otázka situování původního vstupu. Zhruba uprostřed čelní stěny sklepa je zazděná špaleta vstupu, která předcházela stávajícímu vstupu z chodby a podle nálezkové situace je pravděpodobně se zdivem čelní stěny současná. Z prostoru zadního sklepa je pod opadávající omítkou viditelný její obrys s částečně odhalenými pískovcovými kvádry v nároží. Vstup byl zřejmě opatřen portálem obráceným ve směru přístupu z přední části půdorysu. Z této strany jsou totiž nároží špalety odlámana, z čehož lze soudit, že zde bylo vyjmuto pískovcové ostění, které mohlo být vyu-

žito u některých z druhotně prolomených vstupů, mimo jiné právě u sousedního vstupu z chodby. Vstup uprostřed stěny zůstal funkční i po rozšíření předního sklepa a zrušen byl nejspíše až s vybudováním chodby. Ze strany předního sklepa byla čelní stěna sklepa opatřena 55 cm silnou přízdívkou, která podpírá výrazně vyšší čelo klenby předního sklepa. Její vrcholnice je zhruba o metr výš než vrcholnice klenby zadního sklepa. Přízdívka je uprostřed členěná nikou respektující špaletu vstupu. Právě v nice je viditelná spára mezi původním zdivem stěny a přízdívkou dokládající tak jejich časovou následnost. O postupném narůstání předního sklepa vypovídá nejen členitý půdorys, ale i vztah klenby k obvodovým stěnám. Přední část sklepa, která obsahuje ve zdivu pozdně gotické jádro, má užší půdorys a zachován vstup ze sklepní šje pod podloubím. Klenba v přední části sklepa je založena na přízdívkách ke stěnám a je vůči obvodovému zdivu, respektive parcelní stěně mezi čp. 28 a 29 a čelní stěně sklepa evidentně dodatečná.

Obr. 8: Mladá Boleslav – dům čp. 29, suterén, přední sklep, pohled ke vstupu s druhotně vloženou klenbou k obvodovým stěnám.

INTERPRETACE STAVEBNÍHO VÝVOJE

V rámci suterénu obou dnešních domů lze za nejstarší jádro považovat obvodové zdivo zadního komorového dílu a čelní stěnu se zaslepeným pískovcovým půlkruhovým portálem obráceným do prostoru pod podloubím. Vzájemná vazba obou částí v rámci půdorysného uspořádání objektu zůstává v rovině hypotéz. Rovněž tak zůstává otevřená otázka jejich přesnějšího datování. S jistotou lze zřejmě říci pouze to, že původ obou částí náleží období, kdy parcely obou domů byly společné.

Půdorys zadního sklepa zaujímá v podstatě celou šířku zadního traktu dnešního domu čp. 29. Z porovnání půdorysů suterénu a přízemí je zřejmé, že v přízemí probíhá boční průchod do dvora částečně nad půdorysem sklepa, částečně pak na úkor tloušťky podélné dělicí stěny s domem čp. 28, která se směrem do dvora lehce zužuje. Skutečnost, že zadní sklep, respektive komorový díl, zaujímal celou šířku parcely, poukazuje na to, že původně patřil parcele širší a je tak důležitou indicií nasvědčující tomu, že parcely domů čp. 28 a 29 byly původně společné.⁸⁾ Dům čp. 28 navíc zadní sklep či polozapuštěnou komoru postrádá. Výstavbu zadního komorového dílu lze vzhledem k absenci jakýchkoliv datovatelných prvků pouze rámcově zařadit v souladu s obecným předpokladem původu ko-

Obr. 9: Mladá Boleslav – dům čp. 29, suterén, pohled k zadnímu sklepu. Ve výklenku uprostřed stěny je částečně viditelný obrys špalety původního vstupu, jehož ostění bylo vyjmuto. Výklenek je součástí dodatečně přizdívky k původní stěně realizované při rozšíření předního sklepa. V pravé části stěny je druhotně prolomený vstup do chodby umožňující přístup do suterénu ze dvora.

morových dílů ostatních domů náměstí do období 15. století. Obvodové stěny však mohou obsahovat dvě vývojové fáze. Je pravděpodobné, že dnešní úroveň sklepa vznikla až druhotným prohloubením původně polozapuštěné komory. Analogie tohoto vývoje lze sledovat jak u některých domů boleslavského náměstí, tak v dalších městech.⁹⁾ Do sklepa se zřejmě vstupovalo portálem umístěným uprostřed čelní stěny. Ostění portálu, který byl obrácen lícem k předpokládané vstupní šíji, se in situ nezachovalo. Neznámá je i původní situace přístupu k portálu, která zanikla s rozšířením předního sklepa.

Z nejstarší vývojové fáze předního sklepa je dnes viditelná pouze část ostění portálu a bezprostředně navazující zdivo stěny. Neznámý je půdorys sklepa, který se pokusíme odvodit na základě rozboru dochovaných konstrukcí a předpokládaných provozních vazeb v rámci zástavby parcely. Variantu umístění sklepa pouze pod půdorysem dnešního čp. 28 lze zřejmě vyloučit z následujících důvodů. Je pravděpodobné, že zástavba parcely široké 16 m umožňovala v prvotní fázi průjezd do dvora. Vzhledem k situování zadního komorového dílu v části odpovídající dnešnímu čp. 29 pak mohl být průjezd umístěn pouze v části půdorysu dnešního čp. 28. Průjezdy bývaly v počáteční fázi vývoje nepodsklepené. Je tedy velmi nepravděpodobné, aby přední sklep byl zřízen v opačné části parcely než zadní komorový díl, a podstatně tak zkomplikoval, respektive vyloučil možnost průjezdu do dvora. Druhou možností je, že sklep svým půdorysem zasahoval pod oba dnešní domy a jeho poloha tak přibližně odpovídala dochované přiléhající podélné šíji. V tom případě by část parcely domu čp. 28

8) V dispozici síňových domů nezabíral komorový díl celou šířku parcely, byl oproti přední části užší a umožňoval tak průchod do dvora. Základní charakteristiku síňového domu podává M. Radová-Štiková – M. Hauserová, *Síňový dům*, in: *Archeologia Historica* 17, Brno 1992, s. 99–113.

9) Jako příklad lze uvést domy čp. 499, 509 a 510 na Starém Městě pražském, M. Hauserová, *Příspěvek k poznání domovní zástavby Havelského Města*, in: M. Musílek a kol., *Havelské Město pražské ve středověku. Historie – archeologie – stavební historie*. Praha 2012, s. 274–296. Druhotné prohlubování sklepů je charakterizováno jako přirozená snaha o prostorové zvětšování domu, které se odehrávalo nejen v nadzemní části, ale i postupným zahlubováním podzemí. Dále M. Rykl, *Výpověď domu čp. 509 pro poznání dějin Havelského Města*, in: *tamtéž*, s. 298–322, zde s. 302.

Obr. 10: Mladá Boleslav – dům čp. 28, suterén: a – pohled z kolmé vstupní šíje k portálu do sklepa. Vlevo je druhotně prolomený průchod do prostoru podélné šíje; b – pohled ze sklepa k portálu a vstupní šíji. Nad portálem je zachována špaleta větracího otvoru z bývalého podloubí. Vpravo je viditelná část klenby se stlačeným obloukem a vrcholnicí rovnoběžnou s průčelím.

v šířce zhruba 3–4 m zůstala nepodsklepená a umožňovala tak průjezd do dvora. Nástup do šíje byl pravděpodobně v jejím horním nyní zazděném čele směrem k čp. 30. Sklepní šíje by v tomto případě vyústila na terén zhruba u nároží parcely sousedního domu, v horní části se však mohla i půdorysně lomit. Existence podélně orientované šíje byla zřejmě také vázána na nezbytnou minimální šířku parcely. K otázce orientace a původu sklepních šíjí je třeba ještě uvést, že existence podélně orientovaných sklepních šíjí nebyla zatím v prostoru Staroměstského náměstí zaznamenána. Vstupní šíje dochované u části sklepů nebo doložené archivními plány měly vždy kolmou orientaci a jejich původ je kladen do pozdně gotického období, kdy se předpokládá i výstavba zděného podloubí.

Vstupní portál v čelní stěně konkrétní oporu pro datování neposkytuje. Neznáme původní výšku portálu ani detaily patiček výběhů okosení. Viditelná horní část pravého ostění ale nasvědčuje tomu, že ostění byla vyzděna z více kvádrů zavázaných do zdiva, což lze považovat za archaičtější formu provedení oproti stojkám tesaným z jednoho kusu. Tímto detailem se také odlišuje od všech ostatních portálů ve sklepech (včetně druhotně užitých částí v čelní stěně zadního sklepa), které mají stojky provedené z jednoho kusu. Původ portálu tak můžeme pouze rámcově zařadit do 15. století s tím, že předcházela ostatním portálům dochovaným v suterénu.

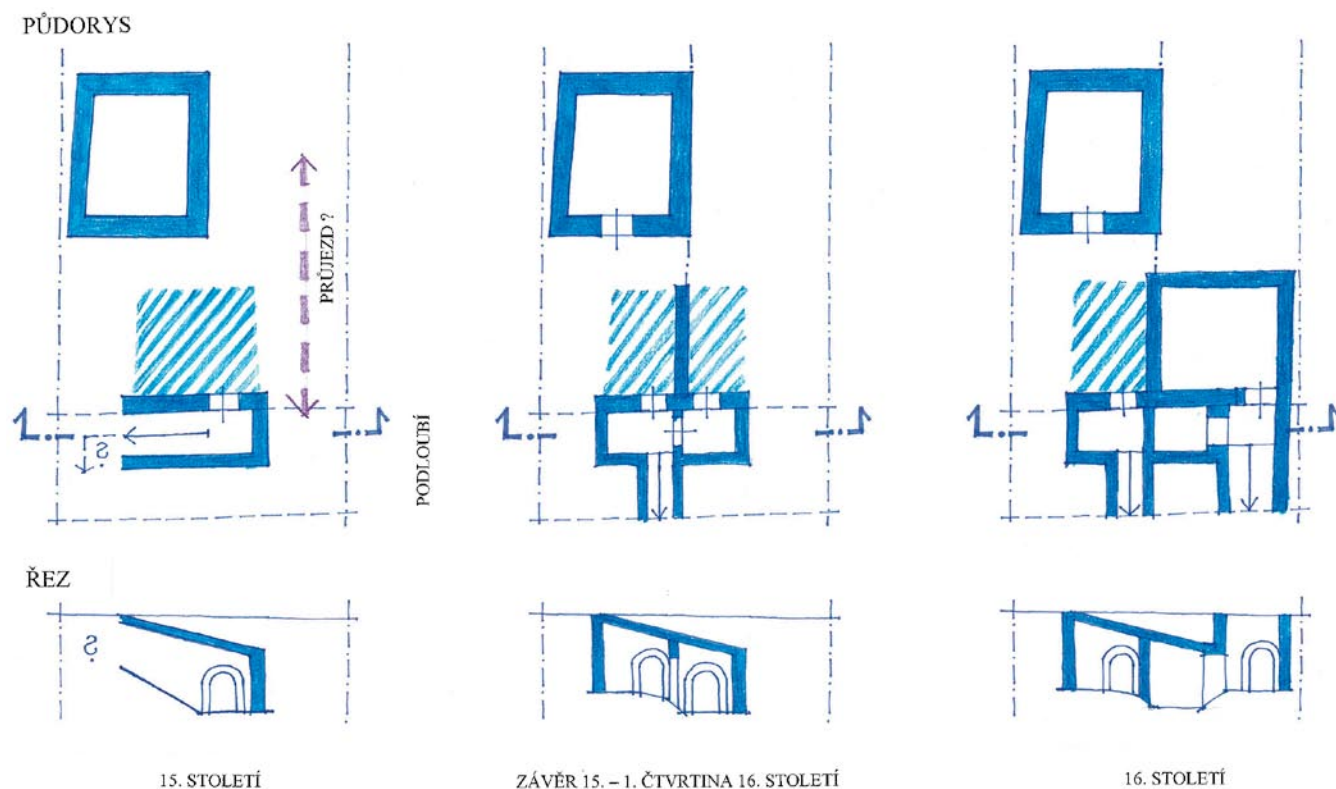
V následující etapě pravděpodobně v závěru 15. nebo na počátku 16. století došlo k vybudování druhého vstupu v čelní stěně sklepa nyní již umístěného pod půdorysem čp. 29 a tím zřejmě došlo i k rozdělení původního sklepa na dva. Jejich dělicí stěna probíhá v linii parcelní stěny obou dnešních domů čp. 28 a 29. Před oběma vstupy v té

době zřejmě již existovala podélná šíje zaklenutá stoupající klenbou. Na osu nově zřízeného vstupu do sklepa pod čp. 29 byla následně vybudována kolmá šíje a s ní pravděpodobně i ta část stěny s portálem, která podélnou šíji přefala na dvě poloviny. Její portál ale současně umožňoval přístup k níže položenému portálu pod půdorysem čp. 28 a propojoval tak obě její části.

Otázkou je, co bylo důvodem vybudování dělicí stěny mezi sklepy, když oba nově rozdělené sklepy zůstaly nadále přístupné z domu čp. 29. I v případě rozsáhlých přestaveb nadzemních částí zůstávaly obvykle sklepy těmito přestavbami respektovány. Logickým vysvětlením tohoto zásahu, a to i s ohledem na další vývoj se zdá být potřeba stavebně oddělit dům na dva provozně samostatné objekty a s tím související vybudování podélné stěny v přízemí, která se tak promítla do již existujícího sklepa pod ní. Stále však zůstává otázkou, proč i ta část sklepa, která se po rozdělení domu ocitla pod půdorysem domu čp. 28, byla nadále přístupná z vstupní šíje náležející domu čp. 29. V úvahu připadá i možnost, že nově vybudovaná kolmá šíje z náměstí mohla být k přístupu do sklepů v počáteční fázi po rozdělení domu užívána společně oběma majiteli.¹⁰⁾

K rozdělení domu mezi dva majitele muselo dojít nejpozději na počátku 16. století, neboť archivní zprávy z 30. let 16. století již uvádějí dva samostatné domy. Pro datování této etapy ale nelze využít jako spolehlivý datační materiál architektonické články, neboť ostění obou portálů mohla být použita druhotně.

10) Za konzultaci k tématu děkuji M. Hauserové a M. Ryklovi. Za podnětné připomínky k nálezovým situacím v průběhu prováděného průzkumu děkuji J. Veselému.

Obr. 11: Mladá Boleslav – domy čp. 28 a 29, schéma stavebního vývoje suterénu v průběhu 15. a 16. století, šrafovaně značen předpokládaný půdorys sklepu (kresba E. Vyletová, 2016).

Výstavba sklepa na celou šíři přední části domu čp. 28 souvisí již s jeho samostatným stavebním vývojem po rozdělení parcely. K přístupu do sklepa byla zbudována samostatná vstupní šije. Ta byla orientovaná kolmo nikoliv však na osu portálu. Šířka prostoru před portálem zřejmě reagovala na stěnu uzavírající ve spodní části podélnou šiji. Nový sklep, jehož půdorys pohltil i část původního sklepa, měl oproti němu zhruba o 1,2 metru zvýšenou úroveň podlahy. V té době tak muselo dojít i k zaslepení spodního portálu. Tímto stavebním vývojem je zřejmě také vysvětlitelná neobvyklá orientace sklepa a jeho klenby s větším rozměrem nikoliv ve směru hloubkové osy, ale ve směru rovnoběžném s průčelím. K výstavbě sklepa mohlo dojít i s časovým odstupem po rozdělení domu na dva samostatné objekty. Nejspíše ji lze spojit s celkovou přestavbou, kterou podle vzrůstu ceny domu mezi léty 1540 a 1569 na dvojnásobek můžeme předpokládat právě v tomto období. Tvarosloví vstupního portálu je obdobně jako u ostatních portálů pozdně gotické a oporu pro přesnější datování neposkytuje. Navíc bylo ostění pravděpodobně použito druhotně. Další fáze stavebního vývoje domu čp. 28, kdy byl z prostoru před vstupem do sklepa prolomen průchod do prostoru bývalé podélné šije a vybudováno schodiště ke sklepu tesanému ve skalním podloží v hloubce téměř 10 m pod úroveň terénu, náleží již mladšímu vývoji mimo sledované období.

ZÁVĚR

Průzkum prokázal provázanost stavebního vývoje obou parcel dnešních domů v jejich nejstarší vývojové fázi. I když nelze pro 14. století přímo doložit, že obě parcely tvořily jeden celek, dochované stavební konstrukce datované nejpozději do 15. století společný vývoj dokládají. Provázanost stavebního vývoje je nesporná v přední části suterénních prostor a vyplývá i z půdorysu komorového dílu, respektive vztahu jeho šířky k šířce parcely dnešního domu čp. 29. Šířka městiště, na němž byl původní dům vystaven, byla 16 m. K jeho rozdělení na dva samostatné objekty došlo pravděpodobně v závěru 15. nebo nejpozději na počátku 16. století. Z archivních zpráv se k uvedenému období nepodařilo zjistit žádné údaje, nejstarší zmínky z 30. let 16. století ale již uvádějí u každého z domů jiného majitele. Na základě probíhajících průzkumů, které nasvědčují obdobnému vývoji i u dalších domů v prostoru náměstí, lze usuzovat, že mezi původními gotickými parcelami byly ve větší míře, než se dosud předpokládalo, zastoupeny parcely o šířce kolem 16 m.

Poznání dějin nejstarší fáze vývoje městské zástavby je značně omezeno absencí archivních pramenů i rozsahem provádění archeologických výzkumů.¹¹⁾ Systematicky prováděná stavební analýza suterénů domů může získané poznatky dále rozšířit. Zásadní součástí průzkumu a nezbytným podkladem umožňujícím interpretaci stavebního

11) K vývoji parcelace středověkých měst a problematice jejího poznání např. R. Procházka, *Area...sive parva, sive magna...* Parcela ve vývoji raného komunálního města, in: *Forum urbes medii aevi IV. Parcelace a uliční síť ve vrcholně středověkých městech střední Evropy*, Brno 2007, s. 6–41; R. Bláha – J. Frolík – J. Sigl, *Proměna uliční sítě a parcelace v Hradci Králové a Chrudimi*, in: *tamtéž*, s. 82–91.

vývoje je kvalitní zaměření. Bohužel praxe dokládá, že při zpracování stavebně historických průzkumů nebývá tento předpoklad vždy splněn. Kritické zhodnocení dosud zpracovaných průzkumů tak může přinést další zajímavé závěry. Za připomenutí stojí ještě skutečnost, že objekty nejsou zapsané v seznamu kulturních památek (jsou pouze součástí plošně chráněného území), přesto obsahují konstrukce, jejichž výpovědní hodnota přesahuje regionální význam.

*Tato práce vznikla v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: **Výzkum nemovitých památek v ČR. Aplikace nových metodik průzkumu a dokumentace – ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře**, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.*

DIE UNTERSUCHUNG DES UNTERGESCHOSSES DER HÄUSER NR. 28 UND 29 IN MLADÁ BOLESLAV

Ein Beitrag zur Bauentwicklung des Stadthauses und zur Parzellierung im Mittelalter

Der Beitrag präsentiert die Ergebnisse der Untersuchung der Keller von Häusern Nr.-Konskr. 28 und 29 in Mladá Boleslav (Jungbunzlau). Mladá Boleslav wurde 1334 von Jan Ješek v. Michalowitz zur Untertanenstadt erhoben. Die bisherigen Untersuchungen setzten voraus, dass die gemauerten Hauskerne spätmittelalterlichen Ursprungs auf den 8 m breiten Grundstücken der ursprünglichen Parzellierung entsprechen. Die Parzellenbreite von 8 m haben auch die Häuser Nr. 28 und 29 an der Südostseite von Staroměstské náměstí (Altstädter Ring). Die Untersuchung der Kellerräume bewies jedoch, dass ihre Grundstücke im Mittelalter die einzige Parzelle bildeten. Auch wenn es sich für das 14. Jahrhundert nicht beweisen lässt, die erhaltenen, spätestens in das 15. Jahrhundert datierten Baukonstruktionen belegen eine gemeinsame Entwicklung. Die Verknüpfung der Bauentwicklung im Vorderteil der Untergeschossräume ist ohne Zweifel und sie kommt auch aus dem Grundriss des Kammerteils heraus, bzw. aus der Beziehung seiner Breite zur Parzellenbreite des heutigen Hauses Nr. 29. Das Haus wurde am Altstädter Ring auf der 16 m breiten Baustelle erbaut. Seine Teilung in zwei selbständige Objekte ist wohl im späten 15. oder frühen 16. Jahrhundert geschehen.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Mladá Boleslav (Jungbunzlau), Mappe des Stablen Katasters, 1842 – Detail der Südseite des Altstädter Rings. Das Haus Nr. Konskr. 28 steht auf der Parzelle Nr. 74, Haus Nr. 29 auf der Parzelle Nr. 73 (Zentralarchiv für Geodäsie und Kataster, Prag).

Abb. 2: Mladá Boleslav, Südliche Ringplatzfront. Die in der Mitte stehenden Häuser Nr. 28 und 29 haben im Vergleich mit beiden Nachbarhäusern Nr. 27 (rechts) und 30 (links) halbe Fassadenbreite. Der Unterschied der Fassadenbreiten ist nicht zufällig, wie es die Untersuchung bewiesen hat (alle Fotos E. Vyletová, falls nicht anders angegeben).

Abb. 3: Mladá Boleslav – Häuser Nr. 28 und 29, Grundrisse vom Erd- und Untergeschoss, Schnitte (Bauaufnahme M. Černý u. Koll., 2016).

Abb. 4: Mladá Boleslav – Häuser Nr. 28 und 29, Kellergrundriss mit Auszeichnung der Bauphasen (Bauaufnahme M. Černý u. Koll., 2016; Bauentwicklungsanalyse E. Vyletová, 2016).

Abb. 5: Mladá Boleslav – Haus Nr. 29: a – Plan aus dem Jahr 1876 mit Einzeichnung der entworfenen Umgestaltungen im Erd- und Zwischengeschoss. Beim Laubengangpfeiler ist die Kellerhalsausmündung eingezeichnet (im Plan gelb eingezeichnet, d. h. zum Aufheben bestimmt). Die Forderung nach ihrem Abtragen samt den vier Stufen vom Ringplatz und ihrem Ersetzen mit eiserner Falltür werden auch im Antrag 1875 angeführt; b – Fassade des Hauses Nr. 29 vor dem Ausbau des Laubengangs, Plan 1885 (Ausschnitt). Im rechten Teil des Laubengangs ist die Kellerhalsausmündung eingezeichnet.

Abb. 6: Mladá Boleslav – Haus Nr. 28, Kellergeschoss, Teil unter dem ehemaligen Laubengang: a – Durchblick durch die sekundär durchgebrochene Öffnung in den Raum des längsliegenden Halses. Rechts sichtbarer Teil vom Bogenlauf des vermauerten Sandsteinportals der ältesten Bauphase. Links am Oberteil der Querwand schwach ablesbarer Umriss der Einmauerung des ehemaligen Verbindungseingangs zwischen beiden Halsteilen. Der Zugang in den unteren in den Felsen gehauenen Keller mit dem Ziegel-Segmentgewölbe wurde erst nach der Aufhebung der erwähnten Eingänge und nach dem Anschluss zum Haus Nr. 28 ausgeführt; b – Detail vom Portalgewände.

Abb. 7: Mladá Boleslav – Haus Nr. 29, Untergeschoss unter dem ehemaligen Laubengang: a – Durchblick aus dem längsliegenden Hals zum Portal in der Trennmauer zu Nr. 28 zu. Links das Kellerportal unter Nr. 29, rechts die Ausmündung des querorientierten Halses. Das Sandstein-Bruchsteingewölbe wurde bei der Ausmündung des querorientierten Halses nachträglich wiederhergestellt; b – Detail vom Gewändefuß des Portals in der Trennmauer zu Nr. 28; c – Blick aus dem Keller zum querorientierten Hals vom Ringplatz zu, dessen Stirn wohl im Zusammenhang mit der Errichtung des Eintritts zum unteren, in den Felsen gehauenen Keller nachträglich wiederhergestellt wurde; d – Portal des Kellers unter Nr. 29; e – Blick zur Ecke der Vorderseite des Kellers und der Stirn des längsliegenden Halses mit Eingängen in die unteren Löcher. Ganz rechts die sichtbare Partie vom Kellerportalgewände unter Nr. 29 (Foto J. Veselý, 2013).

Abb. 8: Mladá Boleslav – Haus Nr. 29, Kellergeschoss, Blick zum Portal in der Vorderkellerstirnwand mit Sekundärwölbung.

Abb. 9: Mladá Boleslav – Haus Nr. 29, Kellergeschoss, Blick zum hinteren Keller. In der Nische inmitten der Wand teilweise deutlicher Umriss der Laibung des ursprünglichen Eintritts, dessen Gewände entfernt wurde. Die Nische bildet einen Teil der nachträglichen Anmauerung an die ursprüngliche Wand bei der Erweiterung des Vorderkellers. Im rechten Teil der Wand der sekundär durchgebrochene Durchgang in den Direktzugang vom Hof in das Kellergeschoss.

Abb. 10: Mladá Boleslav – Haus Nr. 28, Untergeschoss: a – Blick vom querorientierten Eingangshals zum Kellerportal zu. Links der sekundär durchgebrochene Durchgang in den Raum des längsliegenden Halses; b – Blick vom Keller zum Portal und dem Eingangshals zu. Über dem Portal die erhaltene Laibung der Belüftungsöffnung vom ehemaligen Laubengang. Rechts der sichtbare Teil vom Gewölbe mit gedrücktem Bogen und der mit der Hausfront parallelen Scheitellinie.

Abb. 11: Mladá Boleslav – Häuser Nr. 28 und 29, Bauentwicklungsschema des Untergeschosses für das 15. und 16. Jahrhundert (Zeichnung E. Vyletová, 2016).

Übersetzung J. Noll